

ANNA ΚΕΛΕΣΙΔΟΥ - ΓΑΛΑΝΟΥ, Ἀθῆναι

Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟ “ΠΑΡΑ-ΛΟΓΟ”

Ὅτι ἡ πλατωνικὴ φιλοσοφία, εἴτε ἀπὸ ὑφολογικῆ εἴτε ἀπὸ θεματολογικῆ σκοπιᾶς ἐξεταστῇ, δὲν δέχεται ἀκραία ταξινόμηση, εἶναι μιὰ διαπίστωση ἀπὸ τὴν ὁποία πάντοτε εἶναι φρόνιμο νὰ ξεκινᾷ ὁ μελετητὴς τοῦ Πλάτωνος. Ὁ Πλάτων ἀνάβει φωτιά μετὰ κάθε ξύλο. Ἄν εἶναι ἀλήθεια πρώτη πὼς ἡ νόηση ἀποτελεῖ τὸ ὄντολογικὸ κατηγόρημα τοῦ πλατωνικοῦ ἀνθρώπου¹, πὼς ἡ ἐξίσωση τοῦ πραγματικοῦ μετὰ τὸ λογικὸ εἶναι ἀξίωμα τῆς πλατωνικῆς σκέψης, ἡ σκέψη αὐτὴ δὲν ταυτίζεται οὔτε μετὰ τὸν Πανλογισμό τοῦ Ἐλεάτη Παρμενίδου οὔτε μετὰ τὸν Ὀρθολογισμό τοῦ Ἐγέλου· λόγος τοῦ εἶναι τῆς καὶ ἀποστολῆς τῆς δὲν εἶναι ἡ ἀκαμπτη θεώρηση τῆς πραγματικότητας, ἀλλ’ ἡ σύνθεσις τῶν ἀντιθέτων².

Στὸν Πλάτωνα τὰ πάντα δὲν ρυθμίζονται μετὰ τὶς κατηγορίες τῆς Λογικῆς. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Goldschmidt, στὸ συμπέρασμα τοῦ ἔργου του γιὰ τὴ δομὴ τῶν πλατωνικῶν διαλόγων, πολλὰς φορές στὴν ἱστορία τῆς δυτικῆς σκέψης οἱ ἄνθρωποι ἐνθουσιάστηκαν γιὰ τὴ Λογικὴ. Γιὰ τὸν Πλάτωνα θὰ ἦταν πιὸ σωστὸ νὰ ποῖμε, πὼς προσπάθησε νὰ ἐνώσῃ τὸν ἐνθουσιασμό μετὰ τὴ Λογικὴ³. Αὐτὸ τὸ ἀπολλώνιο πνεῦμα, γράφει ὁ P.-M. Schuhl, εἶναι συνάμα ἕνας μυστικιστὴς καὶ ἕνας διονυσιακός⁴. Συχνὰ ἡ σκέψη αὐτοῦ τοῦ μαθηματικοῦ φιλοσόφου ἀνοίγει χῶρο σ’ ἕνα στοιχεῖο πού δὲν ἐντάσσεται πάντα στὴν κλίμακα τῶν λογικῶν κατηγοριῶν, μὰ πού δὲν εἶναι κιόλας ξένο στὸ πραγματικόν. Ἔτσι, ὁ ἴδιος ὁ φιλόσοφος πού κάνει

1. Βλ. Τίμαιος 92 c : καὶ κατὰ ταῦτα δὴ πάντα τότε καὶ νῦν διαμείβεται τὰ ζῶα εἰς ἄλλα, νοῦ καὶ ἀνοίας ἀποβολῇ, καὶ κτήσῃ μεταβαλλόμενα. Πρβλ. Πολιτεία 534 b, Νόμοι 688 b.

2. Πρβλ. R. Schaerer, *Dieu, l'homme et la vie d'après Platon*, Neuchâtel 1944, 35-36, ἐπίσης 168-169 (γιὰ τὸ θέμα τῆς θείας αὐθαιρεσίας στὸν πλατωνικὸ μῦθο τοῦ Ἡρόδου). Βλ. καὶ V. Goldschmidt, *Platonisme et pensée contemporaine*, Aubier-Montaigne 1970, 125-126. A. Camus, *L'été*, 855. B. Russel, *Le mysticisme et la logique*, 1.

3. *Les dialogues de Platon. Structure et méthode dialectique*, Paris, P.U.F. 1936, 337.

4. *L'oeuvre de Platon*, Paris, Vrin 1967, 6-7, πρβλ. 23. Πρβλ. W. Jaeger, *Paideia* 2, Paris, Gallimard 1964, 190.

στὸ *Φίληβο* λόγο γιὰ τὴ συμμετρία (65 b) καὶ στὸν *Πολιτικὸν* γιὰ τὸ μέτριον καὶ τὸ πρέπον (284 e) ἀναγνωρίζει τὴν πραγματικότητα τῆς ὑπερβολῆς (283 e)⁵ ἢ δέχεται ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πεπερασμένο – τὸ πέρασ ἐν τοῖς οὖσι – τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀπείρου (*Φίληβος* 26 c). Στὴν τρίτη ὑπόθεση τοῦ *Παρμενίδη*, ὅπου ὁ Πλάτων ἀναλύει τὴν ἀλλαγὴ, ἢ λογικὴ ἐπιχειρηματολογία συναντᾷ μιὰ ιδέα παράδοξη⁶, τὸ ἐξαίφνης, ποὺ δὲν χωρᾷ μέσα στὸ χρόνο, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ καθοριστῇ, γιατί μήτε κίνησις εἶναι μήτε ἀκίνησις, ἀλλὰ διάμεσο στὸ ὄν καὶ στὸ μὴ ὄν, σημεῖο ἀφετηρίας δυὸ ἀντιστρόφων ἀλλαγῶν⁷.

Στὸ *Σοφιστὴν* ὁ Πλάτων, ἀντιμετωπίζοντας τὸ πρόβλημα τῆς πλάνης, ἀναγνωρίζει τὴν πραγματικότητα τοῦ μὴ ὄντος : *τετόλμηκεν ὁ λόγος οὗτος ὑποθέσθαι τὸ μὴ ὄν εἶναι· ψεῦδος γὰρ οὐκ ἂν ἄλλως ἐγίγνετο ὄν* (237 a). Τὸ μὴ ὄν, αὐτὸ καθαυτὸ, εἶναι ἀδιανόητο, ἄρρητο, *ἄφθεγκτον* καὶ *ἄλογον* (238 c). Τὸ καθαρὸ μηδὲν δὲν εἶναι ἀντικείμενο τῆς νοητικῆς δραστηριότητος τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος⁸. Ὡς κατηγορία ὁμῶς τοῦ ἑτέρου εἶναι ἀπαραίτητο, γιὰ νὰ φυλαχτῇ τὸ ὄν ἀπὸ τὴν ἀντίφασιν, νὰ σωθῇ ὁ λόγος καὶ ἡ γνώσις καὶ νὰ ἐρμηνευτῇ ἡ πλάνη, πράγματα ποὺ παράβλεψε ἡ παρμενίδεια μονιστικὴ, νοοκρατικὴ θεώρησις τοῦ πραγματικοῦ⁹.

Ἐξ ἄλλου εἶναι γνωστὸ πόσο σημαντικὴ θέσις κατέχει μέσα στὴν ψυχὴ αὐτοῦ τοῦ φλογεροῦ διαλεκτικοῦ, τοῦ φιλολόγου, τὸ μεταλογικὸ στοιχεῖο : συχνὰ ὁ Πλάτων γίνεται *φιλόμυθος*¹⁰. Στὸ *Φαῖδρον* ὁ φιλόσοφος ὁμολογεῖ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐγκλωβίσωμε τὴ φύσιν τῆς ψυχῆς σ' ἓνα λογικὸ ὄρισμό, γιὰ τοῦτο καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ καταφυγῶμε σὲ μυθικὴ τῆς ἐξεικόνισις, πράγμα ποὺ εἶναι στὰ μέτρα τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Μὲ τὸ μῦθο τοῦ *Φαίδρου*, ὅπως καὶ μὲ τὸ μῦθο τοῦ *Τιμαίου*, παίρνει θέσις μέσα στὴν πλατωνικὴ σκέψιν τὸ ἐξωλογικὸ στοιχεῖο, σὰν ἐπακόλουθο τῆς ἀδυναμίας τῆς νόησις νὰ φωτίσῃ ὠρισμένα βάθη τῆς πραγματικότητος¹¹.

Καὶ τί εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ φωνή, μὲ τίς ἀποτρεπτικὰς ἐπιταγὰς, τὸ δ α ι -

5. *Τὸ τὴν τοῦ μετρίου φύσιν ὑπερβάλλον καὶ ὑπερβαλλόμενον.*

6. *Ἄτοπον* 156 d.

7. Πρβλ. Ἀριστοτέλης, *Φυσ.* Δ 13 222 b 15 (ἐκστάν).

8. Πρβλ. Γοργίας, *Περὶ φύσεως* (Σέξτος Ἐμπειρ. *Πρὸς μαθημ.* 7, 80).

9. Βλ. καὶ Ἄννα Κελεσίδου - Γαλανοῦ, *Ἡ προβληματικὴ τῆς ἐννοίας τοῦ Ἐνὸς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐλληνικῇ φιλοσοφίᾳ*, ΕΕΦΣΠΑ 20 (1969-1970) 215.

10. Γιὰ τὸ μῦθο στὸν Πλάτωνα βλ. Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλος, *Εἰσαγωγὴ στὸν Πλάτωνα*, Ἀθήνα 1970⁵, 310 ἐπ.

11. Γιὰ τὸ πεπερασμένο τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος βλ. *Ἀπολογία* 23 a, *Φαῖδρος* 246 a, 249 b, 253 a, *Πολιτεία* 516 e, *Τίμαιος* 68 d ἐπ., *Νόμοι* 803 c, 897 d.

μόνιον σημεῖον (*Πολιτεία* 496 c)¹² τῆς ψυχῆς, πού ἀναγκάζει μάλιστα τὸ Σωκράτη τοῦ *Φαῖδρου* (246 b), μετὰ τὸν πρῶτο λόγο του γιὰ τὸν ἔρωτα (237 a ἐπ.), νὰ παλινωδήσῃ, ὅπως ὁ Στησίχορος (243), γιὰ νὰ ἐξιλεωθῇ γιὰ τὴν ἁμαρτία εἰς τὸ θεῖον; Τί ἄλλο ἀπὸ μιὰ «μεταλογικὴ», ἐνορασιακὴ ψυχικὴ παρόρμηση, ἔκφραση μιᾶς δυναμικῆς διάστασης τῆς ψυχῆς, γιὰ νὰ συλληφθῇ τὸ βάθος ἑνὸς προβλήματος, πού ἡ λογικὴ ἀδυνατεῖ νὰ φωτίσῃ; Στὸν ἴδιο ἄλλωστε διάλογο τὸ παρά-λογο παίρνει θέση καὶ πάλι μὲ τὸ Σωκράτη, ὅταν αὐτὸς φαίνεται νὰ παίρνη στὰ σοβαρὰ τὶς παραδόσεις (229 d), ἀντὶ νὰ προσπαθήσῃ, ὅπως οἱ Σοφιστές, νὰ γκρεμίσῃ τ' ἀρχιτεκτονήματα τῆς φαντασίας καὶ στῇ θέση τους νὰ χτίσῃ σκυθρωπὰ λογικὰ οἰκοδομήματα. Τί ἄλλο ἐξ ἄλλου εἶναι ὁ ἐπαινετικὸς λόγος τοῦ Σωκράτη γιὰ τὴ μανία (*Φαῖδρος* 244 a - 245 c), δῶρο τοῦ θεοῦ, παρὰ ἀκτινοβολία μιᾶς ἐξωλογικῆς πηγῆς; Τί ἄλλο εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἔρως, πού μέσα στὴν πλατωνικὴ σκέψη παρουσιάζεται σὰν πιστὸς σύντροφος τοῦ λόγου¹³ στὴ διερεῦνση τῆς ἀλήθειας, παρὰ ἀναγνώριση τῆς πραγματικότητος τῶν ἐξωλογικῶν ἀξιῶν;

Ἦδη ἡ ἐρώτηση, πού ξεπηδᾷ ἀπὸ τὴν ἀπορία¹⁴ τῆς ψυχῆς, ἀποκαλύπτει τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς αἰσθήματος φιλίας ἢ φόβου γιὰ κεῖνο πού ἀναζητεῖται. Ἡ ψυχὴ βρίσκεται σ' ἐγρήγορη ὁ ἔρως γεννιέται μέσα της σὰν ἔνταση καὶ σὰν τάση νὰ ξεπεραστῇ ἡ ἐνδοία της. Τάση γνωστικὴ ἢ γενετικὸ ἐνστικτο, πού ἐξασφαλίζει τὴν αἰωνιότητα τῆς ψυχῆς μὲ τὴ δημιουργία ἢ τὴν ἀθανασία της μὲ τὴν κατοχὴ τῆς αἰωνίας ὁμορφιάς¹⁵, ὁ πλατωνικὸς ἔρως δὲν εἶναι κοσμικὴ δύναμις, ὅπως στὴ σκέψη τοῦ Ἡσιόδου¹⁶. Πολὺ πρίν, ἐξ ἄλλου, ἀπὸ τὸν Bergson ὁ Πλάτων ὑποστήριξε πὼς ἡ συγκινησιακὴ κατάσταση τῆς ψυχῆς, τὸ συναίσθημα, σὰ δυναμικὴ συγκίνηση, ὑπερνοητικὴ, εἶναι κίνητρο μὲ ἀξία ἀναμφισβήτητη προκειμένου νὰ κατακτηθῇ ἡ ἀλήθεια¹⁷.

Στὸν *Τίμαιο* ὁ Πλάτων ἀποδίδει στὸ δημιουργὸ τὸ συναίσθημα τῆς

12. Πρβλ. Ἐκλογία 31 d. Γιὰ τὸ διονυσιακὸ στοιχεῖο στοὺς πλατωνικοὺς διαλόγους βλ. καὶ J. Anton, *Δέκα δοκίμια*, μετ. Δ. Ἀνδριόπουλου, Ἀθήνα 1969, 24-25 καὶ 27.

13. Βλ. L. Robin *La théorie platonicienne de l'amour*, Paris, P.U.F. 1964, 151 ἐπ. 155-156, 166 ἐπ. Ἐπίσης Θεοδωρακόπουλος, ὁ.π. 130-174.

14. Πρβλ. *Πολιτεία* 7, 524 a.

15. Πρβλ. *Συμπόσιον* 206 ἐπ.

16. Πρβλ. *Θεογονία* 116 ἐπ.

17. Γιὰ τὴν παιδαγωγικὴ ἀξία τῆς ἔκστασης, τῆς τρέλλας, τοῦ ἔρωτα καὶ τῶν παθῶν στὸν Πλάτωνα, ὡς πρὸς τὴν ἀποτελεσματικότητά «νὰ βαρύνουν στὴ φιλοσοφικὴ σύλληψη μιᾶς εἰκόνας ἠθικῆς ὑπεροχῆς», βλ. Anton, ὁ.π. 17-28.

καλωσύνης (29 e)¹⁸. Ἑρμηνεύει ἔτσι τὴν κοσμικὴ πραγματικότητα σὰν ἀποτελεσμα ἑνὸς ἀπαραίτητου κατηγορήματος τοῦ ὑπερβατικοῦ θεοῦ, τῆς ἀγαθότητός του. Μὲ τὴν ἀγαθότητα ὁ θεός, ποὺ δὲν χρειάζεται καθόλου νὰ εἶναι κατώτερο ἀπὸ τὴ φύση του, φαίνεται νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ πράγματα ποὺ εἶναι ὑποδεέστερα ἀπ' αὐτόν. Αὐτὸς ὁ θεός-ὑποκείμενο δὲν εἶναι ὁ ἀριστοτελικὸς θεός, ποὺ εἶναι αὐτάρκης καὶ δὲν ἀφήνεται νὰ βγῇ ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του πρὸς τὰ ἐδῶ κάτω πράγματα. Ὁ πλατωνικὸς δημιουργὸς δὲν εἶναι μόνον ὁ νοητικὸς θεὸς τοῦ Ἀριστοτέλη· ἔχει ἓνα στοιχεῖο ποὺ λείπει στὸν ἀριστοτελικὸ θεό, τὴν καλωσύνη· αὐτὸ τὸ στοιχεῖο ἢ λογικὴ εἶναι ἀνίκανη νὰ τὸ δικαιολογήσῃ — ἀφοῦ ὁ θεὸς εἶναι αὐτάρκης —, ἀλλὰ ἔτσι ἀκριβῶς ἢ ὑπαρκτικότητα τοῦ κόσμου μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθῇ ἄριστα ἐνώπιον τῆς λογικῆς.

Ἡ διφυΐα τῆς πλατωνικῆς ψυχῆς κρύβεται κάτω ἀπὸ τὶς δύο μορφές τοῦ πλατωνικοῦ Σωκράτη, τοῦ δάσκαλου, ποὺ ὁ λόγος του εἶναι συμμόρφωση στὴ δελφικὴ ἐπιταγή, καὶ τοῦ θεμελιωτῆ μιᾶς φιλοσοφικῆς μεθόδου οὐσιαστικὰ ὀρθολογικῆς¹⁹· ἑνὸς Σωκράτη ποὺ διδάσκει ἀκολουθώντας τὴ θεία καὶ δαιμόνια φωνὴ μέσα του (Ἀπολογία 31 cd), ποὺ δέχεται τὰ μηνύματα τῆς μαντικῆς καὶ τῶν ὀνείρων (33 c)²⁰· ἑνὸς Σωκράτη βακχικοῦ²¹ καὶ ἑνὸς Σωκράτη λογοκράτη, ποὺ περνᾷ ἀπὸ τὸ κοσμικὸ τῆς λογικῆς τοὺς θεομάντεις, χρησμοδοοὺς καὶ ποιητὲς, ὅλους ὅσους λένε ὠραῖα πράγματα, δίχως νὰ χοῦν γι' αὐτὰ ἐπιστημονικὴ γνώση (22 e), καὶ ποὺ διώχνει τοὺς μιμητικοὺς ποιητὲς ἀπὸ τὴν πολιτεία, γιατί' ἐμπνέουν τὸ ἄλογο μέρος τῆς ψυχῆς μὲ τὶς ὀλέθριες συνέπειες τῆς συγκίνησής (Πολιτεία 605 bc)²².

Ἀκόμη καὶ στὸ Θεαίτητο, διάλογο περὶ ἐπιστήμης, ὁ τρίτος ὀρισμὸς τῆς ἐπιστήμης ὁδηγεῖ σ' ἓνα βάθος πραγματικότητας, ποὺ δὲν εἶναι λογικό :

18. Βλ. καὶ A. J. Festugière, *De l'essence de la tragédie grecque*, Paris, Aubier-Montaigne 1969, 27 ἐπ.

19. Ὁ Νίτσε, ποὺ στὴ θέση τοῦ λόγου ἔβαλε τὸν ἀντίλογο τῆς πίστεως στὸ ἐνστικτο, θεώρησε ὅτι ἡ ἀπεριόριστη πίστη στὸν ὀρθὸ λόγο ὑπῆρξε τὸ κύριο αἷτιο τῆς πτώσης τοῦ Σωκράτη· βλ. καὶ L. Chestov, *Kierkegaard et la philosophie existentielle*, Paris, Vrin 1936, 10.

20. Βλ. καὶ E. R. Dodds, *Les Grecs et l'irrationnel*, Paris, Montaigne 1965, 180 καὶ 193, 36. Στὸν *Τίμαιο* ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων δέχεται ὅτι τὰ ὄνειρα καὶ τὰ ὁράματα δὲν εἶναι ψεύτικα, ἀλλὰ κατώτερα ἀπὸ τὴ σκέψη· πρβλ. καὶ *Ἰων* 533 e ἐπ., *Θεαίτητος* 144 a. Βλ. καὶ Schaerer, ὁ.π. 56 ἐπ.

21. Πρβλ. τὸ ἐξαίρετο πορτραῖτο τοῦ Σωκράτη στὸν Bergson, *Les deux Sources de la Morale et de la Religion*, Paris, P.U.F. 1936, 1026-1027 (60-61). Πρβλ. ἐπίσης Schaerer, ὁ.π. 202.

22. Βλ. καὶ Κ. Δεσποτόπουλος, *Ἡ κριτικὴ τοῦ Πλάτωνος γιὰ τὴν ποίηση*, «Χρονικά Αἰσθητικῆς» 5 (1966) 132.

ἐνῶ οἱ συλλαβές, τὰ σύνολα, εἶναι γνωστὰ καὶ ρητά, τὰ στοιχεῖα (203 cd)²³, τὰ συνθετικά γράμματα, εἶναι ἄλογα καὶ ἄγνωστα. Μποροῦμε νὰ τὰ συλλάβωμε μὲ τὴν αἴσθησι, νὰ τ' ἀναγνωρίσωμε χωριστὰ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο ὀνομάζοντάς τα· σὰν πρῶτα συνθετικά ὅμως δὲν μποροῦμε λογικὰ νὰ τὰ ἐκφράσωμε, ἀλλὰ μόνο ν' ἀναγνωρίσωμε τὴν ὑπαρκτικότητά τους, ὡς ἀξίωμα. Λογικὰ μποροῦμε μόνο ν' ἀποδώσωμε ἓνα σύνολο ἀναλύοντάς το στὰ συστατικά του ἢ ν' ἀποδώσωμε τὸ λόγο τῶν συστατικῶν θεωρώντας τα μόνον ὡς σύνολα : οὐσία τοῦ λόγου εἶναι ἡ συμπλοκὴ τῶν ὀνομάτων (202 b). Ὅ,τι εἶναι ἀπόλυτα ἀρχικό, τὰ στοιχεῖα, καὶ ἀπαραίτητο γιὰ τίς λέξεις, εἶναι μυστήριον, ἄγνωστο, ὄριο τῆς λογικῆς ἀνάλυσης.

Ὅ,τι εἶναι ἀρχή, εἶναι πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς λογικῆς. Στὸν *Τίμαιο* ὁ Πλάτων δέχεται, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀκίνητο ὄν καὶ τὸ γίγνεσθαι, μιὰ τρίτη πραγματικότητα (49 a), μιὰ φύσις αἰνιγματική, ἀρχὴ ἀπροσδιόριστη, τὸ *πανδεχές* (51 a)²⁴· ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶναι κάτι τὸ ἀσύλληπτο, παντελὴς ἔλλειψη οὐσίας, *ἄμορφον* (50 d) — γιὰτὶ διαφορετικὰ θὰ μπόλιαζε μὲ τὸν ἑαυτό του τὰ εἶδη — καὶ γιὰ τοῦτο δυνατότητα ὑποδοχῆς ὅλων τῶν εἰδῶν (50 e), *ἐκμαγεῖον* (50 c), τὸ ἐν ᾧ οἱ μορφές πραγματώνονται (49 e), καθαρὴ σχετικότητα· κι αὐτὸ δίνει σ' αὕτη τὴν ἀρνητικὴ ἀρχὴ τὴ θετικὴ τῆς ὄψης. Ὁ Πλάτων λέει γιὰ τὴν ἀρχὴ αὕτη : *χαλεπὸν καὶ ἀμυδρὸν εἶδος ἐπιχειρεῖν λόγους ἐμφανίσαι* (49 a)²⁵. Αὕτη ἡ ἀρχή, ἡ ἀπροσδιόριστη καὶ παθητική, μόνο μὲ παρομοιώσεις εἶναι δυνατό νὰ παρασταθῇ (50 b).

Στὸν πλατωνικὸ παραλληλισμὸ τῆς γνώσης καὶ τῆς πραγματικότητος, ὅπως δίνεται στὸν *Τίμαιο*, ἡ λογικὴ γνώσις ἀντιστοιχεῖ στὸ ἀκίνητο, ἀγέννητο, ἀνώλεθρο εἶναι (52), ἡ αἰσθητικὴ καὶ δοξαστὴ στὸ γινόμενον καὶ κινούμενον, στὴ *χώρα* ὅμως, τὴν ἔδρα τῆς γένεσης, ἀντιστοιχεῖ ἓνας *νόθος λογισμὸς* (52 b)²⁶. Αὐτό, λέει ὁ Πλάτων γιὰ τὸ τρίτον εἶδος τοῦ πραγματικοῦ, εἶναι *μετ' ἀναισθησίας ἀπτόν, μόγις πιστόν*, συλλαμβάνεται σ' ἓνα ὄραμα, σὰν ὄνειρον²⁷. Ἡ *χώρα* εἶναι ἓνα ὑπαρκτὸ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴ νόησις²⁸.

23. Πρβλ. F. M. Conford, *Plato's Theory of Knowledge*, London 1964, 157.

24. Βλ. P. Δήμου, *Τὸ πανδεχές*, ΑΦΘΕ 7 (1936) 220-251.

25. Πρβλ. 49 b : *ὥστε τινὶ πιστῷ καὶ βεβαίῳ χρῆσασθαι λόγῳ χαλεπόν*. Ἐπίσης 50 a, 51 ab, 52 bc.

26. Βλ. ἐπίσης A. Rivaud, *Le problème du devenir et la notion de la matière dans la philosophie Grecque depuis les origines jusqu'à Théophraste*, Paris, Alcan 1906, 289 ἐπ.

27. Πρβλ. Rivaud, ὁ.π. 310, ὑπόσημ. 3.

28. Βλ. καὶ P. Lachièze-Rey, *La théorie platonicienne de l'idée*, RPhilos 61 (1936) 6. Στὸν *Τίμαιο*, ἐξ ἄλλου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ θεϊκὴ νοητικὴ αἰτιότητα, ὁ Πλάτων κάνει λόγο γιὰ μιὰ δεύτερη αἰτιότητα, τὴν αἰτιότητα τῆς Ἀνάγκης (68 e-69). Πρβλ. *Πρωταγόρας* 344 e.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀπροσδιόριστη ἀπὸ τὴ Λογικὴ ἀρχή, ὑπάρχει στὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία μιὰ ἄλλη ἀρχή, αὐτὴ τὴ φορὰ ἀπόλυτα θετικὴ²⁹ πηγὴ τῶν αἰώνιων Ἰδεῶν³⁰, πληρότητα στὴν ὁποία μετέχουν τὰ πάντα, καθαρὴ ὑπερβατικὴ ἀρχὴ τοῦ εἶναι καὶ τῆς γνώσης, τὸ Ἐνα-Ἀγαθό, ὁριακὸ σιμεῖο καὶ σκοπὸς τῶν ὄντων, ποὺ γιὰ τοῦτο ἀκριβῶς, ὅσο καὶ ἂν εἶναι δυνατόν ἀπὸ μεθοδολογικὴ σκοπιὰ νὰ διερευνηθῇ μὲ τὴ Διαλεκτικὴ ἢ νὰ παρασταθῇ μὲ τρόπο πλάγιο, ποτὲ δὲν συλλαμβάνεται αὐτὸ καθ' αὐτό³¹, γιὰτὶ εἶναι ὑπερλογικόν³². Ξαφνικά³³ μόνο εἶναι δυνατόν νὰ θεασθῇ ἡ ψυχὴ τὴ φωτεινὴ πηγὴ τῆς.

Οἱ δύο αὐτὲς ἀρχές, ἡ ὄντολογικὴ ἀρχὴ τῆς Πολιτείας καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς κοσμολογίας τοῦ Τιμαίου ἔχουν ἓνα κοινὸ γνωσιολογικὸ παρονομαστή : τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα, μὴ μπορῶντας νὰ πετύχῃ τὴν τέλεια ἀφαίρεση, δὲν καταφέρνει νὰ φτάσῃ σ' αὐτὲς παρὰ μόγεις (Πολιτεία 517 c), μὲ γνώση σχετικὴ, γιὰτὶ οἱ ἀρχές αὐτὲς ὑπερβαίνουν τὴν ἀνθρώπινη Λογικὴ.

Μὲ τὴ διδασκαλία του γιὰ τὸ Ἐνα - Ἀγαθό, εἰδικώτερα, ὁ Πλάτων — καὶ σ' αὐτὴ τὴ γραμμὴ θὰ κινηθῇ ὁ μυστικιστὴς «μαθητὴς» του Πλωτῖνος — ἀναγνωρίζει τὴ λογικὴ αὐτοῦ ποὺ ξεπερνᾷ τὰ ὅρια τῆς Λογικῆς· σ' αὐτὸ τὸ σιμεῖο θὰ μποροῦσε νὰ ὑποστηρίξῃ κανεὶς — ἀντικρούοντας ἔτσι κάθε ἀπόλυτο Ὀρθολογισμό — πὼς τὸ ὑπερλογικὸ ἔχει τοὺς λόγους του, ποὺ ἡ Λογικὴ στερεῖται· πὼς, ἀντίθετα μ' αὐτὸ ποὺ διδάξε ὁ Ἐγγελος, κάτι εἶναι ἀπόλυτα πραγματικόν, δίχως νὰ εἶναι μόνο λογικόν, ὄντας πρὶ πάντων ἀπὸ τὴ Λογικὴ³⁴.

29. Βλ. Πολιτεία 509 a, 517 c.

30. Βλ. Τιμαίος 51 c. Βλ. καὶ Κελεσίδου - Γαλανοῦ, ὁ.π. 224.

31. Τὸ θέμα μᾶς ἀπασχόλησε ἰδιαίτερα στὴν διατριβή μας *La notion de l'Un Absolu chez Platon et Plotin*, Grenoble 1968, 250 σελ. (ἀδημοσ.)

32. Πρβλ. Schaerer, ὁ.π. 178 : *par son incapacité même à se satisfaire, cet effort, sans cesse renouvelé, ramène le chercheur en face du sujet transcendant, d'où il était parti, sujet objectivé dans la mesure du possible, non plus irrationnel, mais transrationnel*. Πρβλ. σ. 208. Βλ. ἐπίσης Goldschmidt, *Platonisme* 44.

33. Βλ. Πολιτεία 515 e, Συμπόσιον 210 e.

34. Αὐτὴ ἡ ἔμμεση κριτικὴ τῆς Λογικῆς, ποὺ συναντᾷμε στὸν Πλάτωνα, εἶναι καινούργια σὰν γεγονὸς συνειδητὸ στὴν ἱστορία τῆς σκέψης, ἀπαντᾷ ὁμως πρὶν ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, γιὰτὶ φυτρώνει ἀκριβῶς στὶς θρησκευόμενες ψυχές. Ἦδη ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἐνώνει μέσα του τὸ λογικὸ μὲ τὴ θρησκευτικὴ : ὀπλίζεται μὲ τὴ Λογικὴ, γιὰ νὰ ἀποκρυπτογραφήσῃ τὸ μυστήριον τῆς «Φύσεως», ἀλλὰ ἀφοπλίζεται ἀπὸ αὐτὴν στοὺς Καθαγμούς, τὸ θρησκευτικόν, ὀρφικὴν ἐμπνευσης, ἔργο του. Βλ. H. Diels - W. Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker* 1. Ἐπίσης W. Jaeger, *The Theology of the early Greek Philosophers*, Oxford 1947, κεφ. 8.

Γιὰ τὸν Πλάτωνα εἰδικὰ ὁ Jaspers, ἐνῶ ἔκρινε πὼς ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς σωτηρίας τοῦ πνεύματος μὲ τὸν ὀρθὸ λόγον, ἡ σκέψη του μᾶς ἀνακουφίζει, ἀλλὰ δὲ σώζει ὁλοκληρωτικά,

Ἀπὸ τὰ προηγούμενα γίνεται φανερό πὼς στὸν Πλάτωνα ἡ ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας δὲν ἀκολουθεῖ τὸ μονόδρομο τῆς Λογικῆς, γιὰ νὰ καταλήξῃ σὲ λογικὲς ἀποκλειστικὰ διατυπώσεις, ποὺ ἀντανακλοῦν μιὰ μονολιθική, σύμφωνη μὲ τὸ λόγο μόνο, πραγματικότητα. Ἐτσι τὸ παρά-λογο στὴν πλατωνική φιλοσοφία εἶναι : ἐκείνη ἡ διάσταση τοῦ πραγματικοῦ, ὅπου ἐντάσσονται ὅλα ὅσα δὲν μποροῦν νὰ ἐρμηνευθοῦν μὲ τὴ Λογική, καὶ συνάμα μιὰ δυναμικὴ ψυχικὴ λειτουργία, ποὺ δὲν ἀντιμάχεται τὴ Λογική, ἀλλὰ ἐκδηλώνεται παράλληλα μ' αὐτήν· γιὰ τοῦτο καὶ προτιμοῦμε τὸν ὅρο παρά-λογο, γιὰ νὰ τὴν ἀποδώσωμε ὀρθά.

Ἀπὸ τὸν καθορισμὸ αὐτὸ τῆς ἔννοιᾳς τοῦ παραλόγου φανερώνεται καὶ ἡ διαφορὰ τῆς ἀπὸ τὶς διάφορες τάσεις μέσα στὴν ἱστορία τοῦ πνεύματος, ὅπου τὸ παράλογο ἀποτελεῖ θεμελιακὴ κατηγορία. Στὸ Ρωμαντισμὸ π.χ. πρόκειται γιὰ ἓνα ξύπνημα ἀποκοιμισμένων ἀγωνιωδῶν συνειδησιακῶν καταστάσεων, γιὰ μιὰ θελημένη τάση ἀποκάλυψης ξεχασμένων μυστηριακῶν δυνάμεων, γιὰ πρωτογονικοὺς φόβους· ἡ πραγματικότητα παρίστανται ἐδῶ συνθετικά, μὲ φαντασίες, μέσα στὸ ὄνειρο. Ἄν ὑπάρχῃ ἓνα σημεῖο, ὅπου τὸ κίνημα τοῦ Ρωμαντισμοῦ θυμίζει τὴν πλατωνικὴ διδασκαλία γιὰ τὸ παράλογο, αὐτὸ εἶναι ἡ προσπάθεια νὰ ἀκροασθῇ ἡ ψυχὴ τὶς μεταφυσικὲς ἀλήθειες μὲ κατὰ ἄλλο ἀπὸ τὴ λογική. Ἀλλὰ στὸ Ρωμαντισμὸ τὰ ἐπίπεδα τοῦ πραγματικοῦ συγχέονται, ὁ χρόνος ἀποδιοργανώνεται· στὸν Πλάτωνα τὸ σύμπαν θεωρεῖται ἱεραρχημένο : ὑπάρχουν οἱ βαθμοὶ τοῦ ὄντος καὶ τῆς γνώσης³⁵, οἱ ἀναβαθμοὶ τοῦ ἔρωτος, τῆς ψυχῆς, τῆς πολιτείας, μιὰ ἱεραρχικὴ ὄντολογικὴ τάξη καὶ αἰτιότητα, ποὺ περιλαμβάνει τὸ δημιουργό, τὸν κόσμον, τ' ἀστέρια, τοὺς δαίμονες, τοὺς θνητοὺς (Τίμαιος 29-48), ἱεραρχία στὰ μέρη τοῦ σώματος (44e), στὶς τέχνες³⁶ καὶ στὶς ἐπιστῆμες,³⁷ στὸ θεῖο.

Ἐξ ἄλλου, ἐνῶ στὸ Ρωμαντισμὸ οἱ εἰκόνες εἶναι θεληματικὰ παράδοξες, μὲ μυστηριακὴ προοπτικὴ, καὶ οἱ λέξεις ὅσο γίνεται πιὸ ἀσυνήθιστες³⁸,

θεώρησε ὅτι ἐκεῖνο ποὺ τὸν δικαιώνει εἶναι ἀκριβῶς ἡ διδασκαλία του γιὰ τὴν πρωταρχή, γιὰ τὸ «ἀνυπόθετον», ποὺ διασφαλίζει τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὸ δογματισμό, τὴ μονότροπη, λογικὴ, ὀριστικὴ κατάκτηση τῆς ἀλήθειας (Κ. Jaspers, *Εἰσαγωγή στὴ Φιλοσοφία*, μετ. Χρ. Μαλεβίτση, Ἀθήνα, Δωδὼν 1970, 113).

35. Βλ. *Πολιτεία* 509 d ἐπ., 477 a ἐπ. L. Robin, *Les Rapports de l'être et de la connaissance d'après Platon* (Μαθήματα 1932-33). Ρ. Δήμου, *Τὸ θεῖον κατὰ τὸν Πλάτωνα*, ΑΦΘΕ 7 (1936) 416.

36. Βλ. *Πολιτεία* 601 c, *Κρατύλος* 390 b.

37. Βλ. *Εὐθύδημος* 291 b 5.

38. Στὸ Σουρρεαλισμὸ καὶ τὸ Θέατρο τοῦ Παραλόγου γίνεται ἀκριβῶς μιὰ κατεδάφιση τοῦ λόγου· τὴ θέση τῶν λέξεων παίρνουν οἱ χειρονομίες, ἡ κίνηση, γιὰτὶ ὁ θεὸς τοῦ λόγου δολοφονήθηκε ἀπὸ κατάχρηση τῶν λεκτικῶν σχημάτων.

στὸν Πλάτωνα ἢ ποίηση, ποὺ δὲν ἐξυπηρετεῖ τὰ ἐνστικτα, ἀλλὰ τὸ νόημα, συμπορεύεται μὲ τὸ λόγο. Ὅσο καὶ ἂν, γιὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ λεκτικὴ ἔκφραση ἐμποδίζει τὴν καθαρὴ σκέψη, καὶ ἂν ἡ γλώσσα εἶναι ἀνίσχυρο ὄργανο (*Εβδ. Ἐπιστ.* 342 e), ἡ πλατωνικὴ φιλοσοφία οὔτε μισόλογη εἶναι — ἀλλὰ λόγος ἐντεχνος — οὔτε καταλήγει σὲ θεωρία γιὰ τὸ ἄρρητο — αὐτὸ θὰ εἶναι δίδαγμα τοῦ «ἐξηγητῆ» τοῦ Πλάτωνος Πλωτίνου. Ὁ πλατωνικὸς Σωκράτης στὸν *Κρατύλο* λέγει στὸν Ἑρμογένη : ὁ λόγος τὸ πᾶν σημαίνει (408 c). Ὁ Πλάτων ἀγωνίζεται νὰ σώσῃ τὸ λόγο στὴ διπλὴ του μορφῇ, σὰ νόηση καὶ σὰν λεκτικὴ ἐκφραστικὴ λειτουργία, καὶ πολεμᾷ γιὰ τοῦτο σὲ δυὸ μέτωπα : ἐνάντια στὴ μισόλογη Σοφιστικὴ (*Φαῖδων* 89 c ἐπ.) καὶ στὴν παρμενιδικὴ μονιστικὴ Ὀντολογία. Στὸ *Θεαίτητο*, τὸ *Φαῖδρο*, τὸ *Σοφιστὴ* τὸν *Παρμενίδη* καὶ τὸν *Πολιτικὸ* ἡ πλατωνικὴ Ὀντολογία στηρίζεται στὸν λόγο καὶ σώζει τὸ λόγο³⁹.

Ὁ λόγος ὅμως αὐτὸς ἀναπτύσσεται μέσα στὸ διάλογο, σ' ἓνα ζωντανὸ ὁργανισμό, ποὺ κινεῖται, ἀπορεῖ, ψάχνει καὶ πάσχει γιὰ τὴν ἀλήθεια. Ὅποιος εἶναι μπολιασμένος μὲ ὀρθολογιστικὸ μοναχικὸ πνεῦμα, συχνὰ γελιέται καὶ προσπαθεῖ νὰ μετατρέψῃ τὴν πλατωνικὴ διαλογικὴ σκέψη — ἢ μονοδιαλογικὴ σκέψη, ἀφοῦ ὅλοι οἱ πλατωνικοὶ διάλογοι δὲν εἶναι παρὰ ἓνας διάλογος τοῦ Πλάτωνος μὲ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ του — σὲ δογματικὸ μονόλογο, ἀπὸ ἀξία πραγματικὴ σὲ ἀξία σχηματικὴ.

Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, ποὺ διαφορίζεται τὸ πλατωνικὸ παράλογο ἀπὸ τὸ Ρωμαντισμό, διακρίνεται ἐπίσης ἀπὸ ὅλες ἐκεῖνες τίς σκέψεις, ὅπου τῇ θέσῃ τῆς ἀπορίας — γνῶρισμα βασικὸ τοῦ πλατωνικοῦ διαλόγου — παίρνει ἡ ἀγωνία καὶ ἡ ἀπελπισία. Στὸν Κάφκα π.χ. ἡ σκέψη δὲν οἰκοδομεῖται πάνω στὸ θαυμασμό, ἀλλὰ σὲ πρωτογονικὰ αἰσθήματα φόβου, ἰλλιγγιᾶ σ' ἓνα ὄνειρικό χῶρο, σ' ἓνα παράλογο σύμπαν· ὁ Κάφκα κατέχεται ἀπὸ ἔμμονες ἰδέες ἀπρόβλεπτου κακοῦ⁴⁰. Στὴν ὑπαρξιακὴ φιλοσοφία καὶ τὸ Θέατρο τοῦ Παραλόγου⁴¹ κυριαρχεῖ ἓνα αἶσθημα ματαιότητος τῆς ὑπαρξης, τὸ ἄγχος τοῦ βιολογικοῦ θανάτου. Τὸ παράλογο ἐδῶ εἶναι ἡ συγκινησιακὸ στοιχεῖο, ποὺ βιώνεται μὲ τὴν ἀποτυχία, τὸ εὐθραυστο τῆς ὑπαρξης, τὴν ἀπελπισία ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴ μηδενιστικὴ θεώρηση τῆς ζωῆς,

39. *Φαῖδρος* 264 c, *Σοφιστής* 263 e, *Παρμενίδης* 135 c, 130 ab, *Θεαίτητος* 161 a, *Πολιτικός* 285 d.

40. Τὸ παράλογο ἐδῶ *c'est de l'absurde à vide, c'est l'absurde du vide* (R. Poirier, *Camus, Kafka et le problème de l'absurde*, «Χρονικὰ Αἰσθητικῆς» 8 (1969) 6). Βλ. καὶ A. Camus, *Ὁ μῦθος τοῦ Σισύφου*, μετ. Β. Χατζηδημητρίου, Ἀθήνα, Γαλαξίας 1969, 147. Ἐπίσης Ρ. Γκαρωντύ, *Γιὰ ἓνα Ρεαλισμὸ χωρὶς ὅρια*, μετ. Θ. Μπανούση, "Ἐκδόσεις 70", 31.

41. Βλ. Ζ. Βάλ, *Εἰσαγωγή στὶς φιλοσοφίες τοῦ ὑπαρξισμοῦ*, μετ. Χρ. Μαλεβίτση, Ἀθήνα, Δωδώνη 1970. Μ. Ἑσслиν, *Τὸ Θέατρο τοῦ Παραλόγου*, Ἀθήνα 1970, 18 ἐπ.

τὴν ἀδυσώπητη παρουσία τοῦ θανάτου, τοῦ πόνου καὶ τοῦ κακοῦ, ἢ εἶναι ἡ ἀπώλεια τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς, σ' ἓνα σύμπαν ἀπογυμνωμένο ἀπὸ ψευδαισθήσεις, λογικὴ καὶ ἐλπίδα, ἢ τέλος εἶναι ἡ ἀντιπαράσταση τοῦ δίχως λογικὴ κόσμου μὲ τὴ λαχτάρα τοῦ ἀνθρώπου γιὰ σαφήνεια, εὐτυχία καὶ ἐνότητα⁴².

Τὸ πλατωνικὸ παράλογο δὲν εἶναι οὔτε κατάσταση «τοῦ ὑπάρχειν» οὔτε τρόπος θεληματικῆς, ἄτακτης ἐκθεσης συναισθηματικῶν καταστάσεων ἢ συγκεχυμένων χωροχρονικῶν πράξεων. Καὶ τοῦτο γιὰ τὸν Πλάτωνα ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι οὔτε μένει ἀδικαίωτος : ὑπάρχει ἐδῶ ἡ διάσταση ἐκείνη ἢ ὑπερβατικὴ, τὸ θεῖο μέτρον πάντων χρημάτων (Νόμοι 716 c), ἡ πίστη σ' ἓνα ἰδεατὸ κόσμο ἀμετάβλητο, αἰώνιο κι ἀναρχο, ποὺ στεγάζει τὴ ζωὴ καὶ ἐξασφαλίζει τὴ βεβαιότητα τῆς γνώσης· ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη λογίζεται ἀρχετυπικὰ καὶ σώζεται μὲ τὴ λογικὴ. Ἀπόλυτη σωτηρία εἶναι ἡ ὁμοίωση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ θεό⁴³, καὶ δρόμος τῆς ὁ φιλοσοφικὸς βίος, ποὺ εἶναι κιόλας ἓνας θάνατος, ὄχι βιολογικός, ἀλλὰ καθαρτήριο φιλοσοφικὴ ἄσκηση, ἀποστροφή τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ αἰσθητά, φθαρτὰ πράγματα κι ἐπιστροφή τῆς στὸ συγγενικό⁴⁴ τῆς κόσμου τῶν Ἰδεῶν. Μ' ὅλο ποὺ καὶ τὸν Πλάτωνα ὁ ἄνθρωπος λογίζεται σὰν πεπερασμένο ὄν — κάποτε μάλιστα σὰν παιγνίδι στὰ χέρια τοῦ θεοῦ (Νόμοι 644 d), δὲν ὑπάρχει ἐδῶ πουθενὰ ἀδιέξοδος — εἴτε μὲ τὴ μορφή μιᾶς καταδίκης ἢ ἀναγκαιότητας εἴτε σὰν πίστη σὲ θεϊκὴ αὐθαιρεσία⁴⁵, γιὰ τὸ κακό, ποὺ εἶναι ἔμφυτο στὸν ἄνθρωπο, ἓνα μέρος τῆς ψυχῆς του, εἶναι κακὸ ἄγνοιας, πλανερὴ προοπτικὴ, γνωστικὴ πλάνη, καὶ θεραπεύεται ἀκριβῶς μὲ τὴ φιλοσοφικὴ γνώση⁴⁶: ἡ πλατωνικὴ Θεοδικία ἀπαλλάσσει τὸ θεὸ ἀπὸ τὸ κακὸ κι ἐνοχοποιεῖ τὸν μὴ εἰδότα — ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Παρμενίδης (ἀπόσπ. 1,3), — τὸν ἄνθρωπο ποὺ δὲν γνωρίζει⁴⁷.

Ἔτσι, μὲ τὴ Λογικὴ, σώζει ὁ Πλάτων τὸ νόημα τῆς ζωῆς, τὴν τάξη τῆς ψυχῆς καὶ τῆς σκέψης, ὅπως μὲ τὸ δικό του παρά-λογο ἐξασφαλίζει τὸ φωτισμὸ ἐκείνης τῆς διάστασης τοῦ πραγματικοῦ καὶ τοῦ πνεύματος, ποὺ γιὰ τὴ Λογικὴ μένει ἀνεξιχνίαστη.

42. Βλ. Camus, ὁ.π. 29.

43. Βλ. Θεαίτητος 176 b.

44. Πρβλ. Φαῖδων 65 c. Βλ. καὶ I. N. Θεοδωρακόπουλος, *Τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου στὸ Φαῖδωνα*, ΑΦΘΕ 9 (1938) 24-45.

45. Παράδειγμα ἡ λουθηρανὴ Θεολογία, βλ. Poirier, ὁ.π. 2.

46. Βλ. *Εὐθύδημος* 281 e, *Μένων* 88 c - 89 a, *Πολιτεία* 505 b, *Ἀλκιβιάδης* I 134 d, *Φαῖδρος* 279 c.

47. Βλ. *Πολιτεία* 617 e, *Τίμαιος* 86 de, *Πρωταγόρας* 358 cd.

PLATON ET L'IRRATIONNEL

Résumé.

On n'aura jamais trop dit que le platonisme n'est pas une philosophie qui se laisse emprisonner dans des classifications extrêmes ; qu'il n'est pas une philosophie rigide. Façonnés par un rationalisme intempérant, et dans notre optique des modernes nous avons souvent tendance à convertir la dialectique platonicienne, le Logos qui naît à travers les dialogues, en une sorte de dogmes. Dans ce sens, la tâche des interprètes et des commentateurs apparaît comme une substitution de ce qui a, dans la pensée du philosophe, une valeur réelle, en valeur formelle ; de ce qui est unité, dialogue et vie en quelque chose de figé et de raide.

Platon fait feu de tout bois. S'il est vrai qu'il soutient souvent l'identification du réel et du rationnel, il est également vrai que tout n'est pas réglé dans le platonisme au tribunal de la raison : dans le *Parménide* il est question de l'idée absurde de l'ἑξαίφνης ; dans le *Sophiste* Platon reconnaît la réalité du non-être qualifié comme ἄλογον. D'autre part ce dialecticien passionné devient souvent «philomythos», reconnaît la puissance de l'amour, ou fait l'éloge du délire (*Phèdre*). Dans le *Théétète* la discussion sur la science rencontre un fond de réalité qui est irrationnel : les lettres, éléments inconnaissables (ἄλογα), à côté du tout, des syllabes exprimables (ρητά). A ces lettres composantes ne convient aucune détermination logique. Ce qui est premier est, chez Platon, hors des prises de l'intellection : tel est aussi le cas du «receptacle» du *Timée* et de l'Un-Bien de la *République*.

L'irrationnel chez Platon est d'une part une dimension du réel qui comprend tout ce que le Logos s'avère incapable de déchiffrer, d'autre part une puissance de la conscience qui collabore avec la raison dans sa course vers la vérité.

Le platonisme est une philosophie synthétique qui n'exclut rien, mais hiérarchise tout. C'est ce point justement qui permet la distinction entre l'irrationnel platonicien et l'absurde, tel que nous le voyons dans le romantisme, la philosophie existentielle ou ce théâtre contemporain où la raison est exilée du monde et de la pensée qui l'appréhende.

Athènes

Anna Kélessidou - Galanos

